

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor:	Beata Biel
Afiliacja:	Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Humanistyczny, Instytut Literaturoznawstwa
Promotor:	dr hab. Urszula Cierniak, prof. UJD
Temat:	Nowy Człowiek w utopii „Nowych Dróg” i jego literackie konteksty

W pracy przedstawiona została wizja Nowego Człowieka epoki komunizmu kreowana na stronach partyjnego miesięcznika polskiego „Nowe Drogi”, który powstał w 1947 i miał wypełnić zadanie krzewienia światopoglądu komunistycznego oraz kształtowania zgodnej z nim mentalności obywateli nadchodzącej „światlanej przyszłości”. Pismo to potraktowane zostało jako swoiste kompendium wiedzy o nurtach i przemianach w ideologicznym obrazie „Nowego Człowieka”, który w bliskiej, zdaniem komunistów, przyszłości miał przyjść na zmianę „Staremu”. W prezentowanej rozprawie obraz ten zestawiono z ideałem człowieka komunistycznej przyszłości ukazany w literackich fantazjach dwudziestowiecznych pisarzy rosyjskich i polskich, którzy w różny sposób wchodzili w polemikę z komunistyczną utopią.

Dla zaprezentowania tego literackiego zaangażowania w ideologiczną debatę z marksizmem-leninizmem, przeanalizowano wybrane utwory takich autorów, jak Jewgienij Zamiatin, Andriej Płatonow, Arkadij i Boris Strugaccy, Michaił Bułhakow, Iwan Jefremow, Siergiej Sniegow, Aleksander Bogdanow, Tadeusz Jeske-Choiński, Władysław Reymont, Stanisław Lem, Janusz Zajdel, Edmund Wnuk-Lipiński, Krzysztof Boruń i Andrzej Trepka, Antoni Słonimski, zastanawiając się, w jakim stopniu badane teksty stanowią formę literackiego protestu wobec prób formowania przez ideologów marksizmu-leninizmu człowieka „światlanej przyszłości”.

Daty chronologiczne pracy wyznacza epoka naznaczona komunistycznym totalitaryzmem, zapoczątkowana przez rewolucję październikową a zakończona zrzczeniem przez społeczeństwo tego ideologicznego jarzma.

Realizacji wyznaczonego celu badawczego służy metodologia pracy, uwzględniająca strategię komparatystyki kulturowej oraz metody badań intertekstualnych. Oba podejścia pozwoliły spojrzeć na ideologię jak na ważny punkt odniesienia dla analizowanych utopii i

antyutopii. Metodologiczne rozważania są częścią *Wstępu*, który stanowi wprowadzanie w tematykę, hipotezy i cele pracy, która zaprezentowana została w pięciu rozdziałach.

Pierwszy rozdział zatytułowany *Teoria utopii i antyutopii* poświęcony został omówieniu pojęcia w perspektywie filozoficzno-socjologicznej oraz teoretycznoliterackiej. W rozdziale drugim „*Nowe Drogi*” – *rys historyczny* zaprezentowano genezę analizę struktury i zawartości periodyku oraz jego profil ideowy, tworzony przez pismo w okresie ponad czterdziestu lat istnienia, uwzględniając związki „Nowych Dróg” z podobnymi organami prasowymi światowego ruchu robotniczego. Rozdział ten jest wprowadzeniem do analizy rewolucyjnego projektu utopijnego, który postanowiono urzeczywistnić w Polsce na wzór innych krajów budujących komunizm, szczególnie ZSRR.

Kompozycja trzech kolejnych rozdziałów dysertacji podyktowana została trójgłosem w dyskursie o Nowym Człowieku, prowadzonym pomiędzy teorią marksistowsko-leninowską, utopią oraz antyutopią. Dyskurs ten toczył się wokół takich kategorii, jak społeczna istota człowieka, marksistowska idea „człowieka pełnego” oraz etyka i moralność. Kategorie te są tematem przewodnim rozdziałów trzeciego *Indywidualizm kontra kolektywizm*, czwartego *Nowy Człowiek w świecie pracy i materii* i piątego *Nowy Człowiek i moralność*. Każdy z nich składa się z trzech części. W pierwszej części prezentowane są zawsze propagowane przez „Nowe Drogi” założenia teoretyczne marksizmu-leninizmu dotyczące wiodącej tematyki danego rozdziału. W części drugiej, pozostając w orbicie wpływów ideologicznej propagandy, koncentrujemy się na fantastycznym świecie literackich utopii komunistycznych, których zadaniem było nie tylko propagowanie wśród społeczeństwa wizji świetlanej przyszłości, ale też kształtowanie postaw wzorowego obywatela nowego ustroju. Z kolei w trzeciej części każdego z rozdziałów pokazane jest, jakie elementy wizji Nowego Człowieka kreowanej przez „Nowe Drogi” odnaleźć można w literackich fantazjach antyutopijnych. Przyjęto, że zaprezentowane w rozprawie utwory, niezależnie od czasu ich powstania wchodzą z ideologią marksistowsko-leninowską w swoisty filozoficzny spór o Nowego Człowieka i charakter człowieczeństwa.

Badania prowadzone w ramach niniejszej rozprawy dowiodły, że literatura piękna o charakterze utopijnym i antyutopijnym była zarówno przestrzenią dyskursu z narzucaną przez teoretyków marksizmu-leninizmu ideologią, jak i niezwykle ważnym miejscem walki o godność, nadzieję i prawdę w życiu każdego człowieka, także tego, którego próbowano zaprogramować jako Nowego Człowieka.

17.05.2022

Beata Biel